

градського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Педагогічні науки. 2012. Вип. 107(2). С. 193-197.

6. Баловсяк Н.В. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2004. № 5. С. 21-28.
7. Панчошина М. Інформаційні компетентності – обов'язковий актив учня сучасної школи. URL: <http://sas1.at.ua/index/0-75>. Дата звернення: 17.11.2017.
8. Кутненко Н.В. Формування інформаційної компетентності учнів. URL: <http://olgynka.edukit.dn.ua/Files/downloads/pdf>. Дата звернення: 20.11.2017.
9. Там само.
10. Власов В.С. Історія України (Вступ до історії): підруч. для 5-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ: Генеза, 2013. С. 3-7.
11. Пометун О., Фрейман Г. Методика викладання історії в школі. Київ: Генеза, 2006. С. 146-147.
12. Історія епохи очима людини. Україна та Європа у 1900-1939 роках: навч. посібн. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Ю. Комаров, В. Мисан, А. Осмоловський та ін. Київ: Генеза, 2004. С. 22-23.
13. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) та їх роль в освітньому процесі. URL: <http://osvita.ua/school/method/technol/6804/>. Дата звернення: 27.11.2017.

В статье раскрыты пути формирования информационной компетентности учащихся на уроках истории, приведены примеры использования письменных источников и проанализированы различные формы познавательной деятельности.

Ключевые слова: компетентностный подход, информационная компетентность, источники информации, учебник, интернет-ресурсы.

Отримано: 03.12.2017

УДК 37.091.313:37016:94

Олена Кравчук
(м. Рівне)

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ У НАВЧАННІ ІСТОРІЇ: З ДОСВІДУ РОБОТИ

У статті висвітлюється ефективність використання методу проектів на уроках історії. Розкривається суть проектної технології, її витоки та методи діяльності.

Ключові слова: метод проектів, проектна діяльність, урок історії, технології навчання.

Метод проектів є однією із сучасних інноваційних технологій, що належать до методів навчання в співпраці. Він є особливо продуктивним, оскільки сприяє реалізації одночасно декількох підходів: особистісно орієнтованого, комунікативно-діяльнісного тощо. Особливістю методу є те, що він зорієнтований на перехід від авторитарного стилю навчання до демокра-

тичного, завжди передбачає дослідницьку, самостійну діяльність учнів, яка може реалізуватися як в індивідуальній, так і в парній, груповій роботі, що вимагає розв'язання поставленої проблеми. На мою думку, перспектива проектної роботи, визначається в тому, що кожен з учасників – активно діюча особистість, яка намагається зайняти в групі позицію, що відповідає його знанням, умінням, здібностям, мисленню тощо. Адже, працюючи над проектом, учні спілкуються, співпрацюють і допомагають один-одному в процесі навчання, розвивають соціальні, розумові та комунікативні навички.

Актуальність використання методу проектів полягає в тому, що він допомагає формувати в учнів навички самостійно здобувати нові знання, уміти творчо мислити, збирати необхідну інформацію та робити висновки. Учні отримують можливість розширити знання за рахунок власних «відкриттів». Працюючи над проектом, створюються сприятливі умови для подальшої самореалізації старшокласників, оволодіння необхідними навичками і вміннями. Для формування здатності ефективно діяти в різних життєвих ситуаціях. Приймати рішення та нести відповідальність за них.

Мета статті: розкрити особливості проектного навчання, що сприяє формуванню в учнів умінь співпрацювати і спільно розв'язувати завдання, всебічному розвитку, духовному збагаченню, активному становленню і самореалізації особистості в сучасному світі та створює умови для формування ціннісного ставлення учнів до соціального і природного довкілля.

Проектна технологія в останні роки використовується досить активно. У сучасній історичній дидактиці є чимало напрацювань, присвячених проектному навчанню. Йдеться про дослідження К. Баханова, В. Курилів (канадський досвід використання методу проектів), Ф. Левітас, В. Нишети, О. Пометун, А. Пироженко та ін. Практичні аспекти використання методу проектів детально розробили автори системного курсу «Intel Teach to the future (навчання для майбутнього)», а також активно в цьому ракурсі працює Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба». Ці напрацювання є цінними для сучасних педагогів-істориків.

Чому ми є прихильниками проектної технології? Насамперед тому, що характерними ознаками методу проектів є: процес набуття знань будується на принципі диференціації навчання в залежності від особистісних рис учнів; діти в процесі створення освітнього продукту – проекту – навчаються співпрацювати, виховують у собі толерантність, здатність до взаєморозуміння, вчать уникати конфліктних ситуацій; процес навчання будується на засвоєнні учнем досвіду інших під час створення власного освітнього продукту; проектна діяль-

ність стимулює соціальну активність, надає можливість відчувати радість творчості; учнівське проектування «можна вписати» в традиційну класно-урочну систему навчання, воно допомагає вирішити проблеми виховної роботи і дозволяє; проектна діяльність надає можливості дитині самовдосконалюватися і самотверджуватися [10, с.4].

Що можуть здобути учні, працюючи над проектом? Виконуючи проект, школярі поєднують теоретичні знання з практичними, вони розвивають активну життєву позицію, адже відбувається взаємодія навчально-виховної діяльності з життям. На першому плані завжди випереджальний розвиток самої дитини як творчої особистості. Головним є те, що цей результат можна побачити, осмислити, застосувати в реальній практичній діяльності. Щоб досягти такого результату, необхідно навчити дітей мислити, знаходити і вирішувати проблеми, використовуючи для цього знання з різних галузей, прогнозувати результати і можливі наслідки різних варіантів розв'язання проблеми, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Під час своєї роботи учень відкриває нові знання, експериментує, ставить завдання, реалізовує свої можливості, досліджує, думає, створює, діє. Отже, активна позиція учня і реалізація принципу «вчитись, діючи» є важливою характеристикою проектної роботи [9, с.9].

Створення проекту – цікавий, але водночас надзвичайно складний процес. Успіх залежить і від того, наскільки в учнів розвинені необхідні уміння та навички роботи з історичними джерелами, наочністю, в групі, в парах тощо, чи захочуть і чи вмітимуть самостійно спільними зусиллями вирішувати проблему, застосовувати необхідні знання, отримувати очікуваний результат. Звідси три «кити», на яких тримається зазначена технологія: самостійність, діяльність, результативність. Все це вимагає від вчителя чітко продуманого процесу роботи відповідно до раніше поставлених завдань та наполегливої взаємної діяльності учнів [9, с.10].

Якою є історія проектної технології і що ми можемо запозичити з неї? Метод проектів не є новим у педагогіці. Він виник у другій половині XIX ст. в США і мав назву «метод проблем». Його засновниками вважають американського філософа і педагога Дж. Дьюї, а також його послідовника – В.Х. Кілпатріка. Дьюї пропонував використовувати у навчанні активні методи, основу яких складала цілеспрямована діяльність учня із вираховуванням його особистої зацікавленості у певному питанні. У цій методиці необхідно було показати важливість особистого інтересу у знаннях і здебільшого тих, що можуть стати у нагоді упродовж всього життя. Зауважимо, що над зазначеною проблемою ще на початку XX ст. почали працювати і російські пе-

дагоги. Під керівництвом російського педагога С.Т. Шацького в 1905 р. організували невелику групу співробітників, яка намагалася активно використовувати проектну методику. У радянські часи ідеї С.Т. Шацького почали впроваджувати в школах, але недостатньо продумано і послідовно, тому ухвалою ЦК ВКП(б) у 1931 р. метод проектів був розкритикований і до 90-х рр. минулого століття у радянських школах не використовувався. У той же час у США та багатьох країнах Європи (Великобританії, Фінляндії, Нідерландах, Бельгії, Німеччині, Італії, Ізраїлі і т.д.) він був досить популярним [3, с.164].

Проекти поділяються на великі, що виконуються великою групою учнів і малі. Останні є складовими великих проектів і над ними працюють окремі учні або невеличкі групи. За характером діяльності учнів В. Кіпатрик виокремлював 4 види проектів: творчі (продуктивні), споживацькі, проекти розв'язання проблеми і проекти-вправи. На практиці частіше розрізняли проекти за їх кінцевим результатом: проекти-розповіді, бесіди і доповіді, трудові проекти, проекти ігор, проекти екскурсій [1, с.7].

Проектну технологію ми використовуємо у викладанні історії у старших класах. Щоправда, нам прийшлося її адаптувати до тих умов, що диктує навчальна програма. У нас відсутні можливості самостійно обирати тему дослідження, виділити достатню кількість годин на її опрацювання. Як правило метод проектів використовуємо в системі випереджального навчання, коли ще задовго до вивчення теми, ми з учнями обираємо проблему, визначаємо мету, завдання, плануємо етап її дослідження, способи та форми презентацій результатів. Для прикладу подамо алгоритм роботи над проектом, який обираємо в 11 класі з історії України за темою: **«Звільнення України від німецьких загарбників»**.

Мета проекту: Розкрити особливості визволення території України, проаналізувати соціально-економічне становище, з'ясувати рівень і якість життя міського населення після визволення українських земель від гітлерівських загарбників, з'ясувати причини депортації кримсько-татарського народу. Розвивати вміння оцінювати події, розвивати увагу, комунікативні здібності, вміння аналізувати й узагальнювати історичний матеріал, виховувати учнів в дусі патріотизму, національної свідомості та поваги до людської гідності.

Ознайомлення із завданнями та цілями проекту здійснюється шляхом завчасно підготовленої презентації. Після цього здійснюється розподіл учнів на декілька груп (три групи). Кожна із груп має своє індивідуальне завдання. Учні самостійно досліджують обрані проблеми, готують матеріали, домовляються про форму презентації. Час виконання такого

проекту – орієнтовно 3 тижні. Для того, щоб ретельно дослідити цю тему, необхідно добре вивчити матеріал та документи, що пропонуються з теми дослідження.

Перед роботою над проектом визначається **ключове запитання теми: «Яку ціну заплатив український народ за перемогу над нацизмом?»**, а також визначається перелік проблем для груп: 1. Військові операції Червоної армії взимку-навесні 1944 р. (I група – історики); 2. Обличчя визволених міст України після окупації (II група – соціологи); 3. Примусове виселення кримсько-татарського народу (III група – політологи).

На першому етапі учні знайомляться із суттю методу проєктів, опрацьовують рекомендовану літературу. На другому етапі учні заповнюють три колонки таблиці З-Х-Д (знаю, хочу дізнатися, дізнався). Це ми робимо для того, щоб учні усвідомили і оцінили свої попередні знання та з'ясувати, які події Другої світової війни вони знають. Наприкінці теми таблиця знову роздається учням, щоб вони пересвідчилися, які їх знання та уявлення були помилковими. Учням пропонується презентація, в якій звертається увага на проблеми, що досліджуватимуться у ході проєкту. На третьому етапі кожна група обирає способи і методи реалізації проєкту та домовляється про можливу форму презентації результатів. Четвертий етап ми визначаємо як діяльнісний, в ході якого учні виконують завдання, опрацьовують літературу, спілкуються в мікрогрупах, отримують консультації. Важливо пам'ятати і про те, що учні потребують допомоги у плануванні проєкту. Періодично під час роботи над проєктом учні аналізують результати дослідження, визначають наскільки успішно вони виконують поставлені завдання тощо. На заключному етапі відбувається презентація проєктної діяльності та оцінювання. Рефлексія передбачає відповідь на ключове запитання: **«Яку ціну заплатив український народ за перемогу над нацизмом?»**. Учням пропонується відповісти на це запитання, написавши твір-есе. Проєкт завершується колективним обговоренням та аналізом того, що вдалося зробити якісно і яких помилок можна було уникнути.

Додаткові матеріали, які учні використовують у ході роботи над проєктом

I група – історики

Співвідношення сил на радянсько-німецькому фронті на території України (січень 1944 р.)

Сторони, що протидіяли	Люди	Танки	Артилерія	Літаки
Радянська армія	2,3 млн. осіб	28800	2000	2370
Вермахт	1,8 млн. осіб	16800	2200	1460

Завдання: Яким було співвідношення сил на радянсько-німецькому фронті у той час? Які висновки можна зробити?

Військові операції радянської армії взимку-навесні 1944 р.

Дата	Назва	Результати та наслідки
24 грудня 1943 р. – 14 січня 1944 р.	Житомирсько-Бердичівська	Звільнено територію Київської та Житомирської областей, деякі райони Вінниччини та Рівненщини. Охоплено ворожі війська на правому березі Дніпра. Визволено Кіровоград
24 січня – 17 лютого 1944 р.	Корсунь-Шевченківська	Оточено 10 німецьких дивізій і одну моторизовану бригаду, загалом майже 80 тис. солдатів та офіцерів
27 січня – 11 лютого 1944 р.	Рівненсько-Луцька	Звільнено Луцьк і Рівне
30 січня – 29 лютого 1944 р.	Нікопольсько-Криворізька	Звільнено райони, багаті на марганцеві та залізні руди, які були вкрай необхідні для німецької військової промисловості. Створено умови для розгортання наступу радянських військ на півдні України
6-18 березня 1944 р.	Березнегувато-Снігурівська	Радянські війська вийшли до річок Інгулець та Південний Буг і створили умови для визволення Одеси
4 березня – 17 квітня 1944 р.	Проскурівсько-Чернівецька	Радянські війська вийшли до передгір'я Карпат, перерізавши основні комунікації ворога
5 березня – 17 квітня 1944 р.	Умансько-Батошанська	Звільнено значну територію Правобережної України і Молдови. Вийшли на державний кордон СРСР з Румунією
26 березня – 14 квітня 1944 р.	Одеська	Звільнено від окупантів Миколаївську, Одеську області та значну частину Молдови
8 квітня – 12 травня 1944 р.	Кримська	Звільнено Джанкой, Керч, Сімферополь, Севастополь та інші міста Криму

Завдання: Як можна оцінити результати всіх операцій цього періоду? Про які зрушення у Другій світовій війні свідчать такі результати дій радянської армії?

II група – соціологи

Повернення до мирного життя в умовах війни у звільнених від ворога містах республіки відбувалася нелегко. Окупація лишила страшний слід практично на всіх без винятку складових життя міст та їхніх мешканців. Більшість колись величезних, затишних, озелених міст України за короткий проміжок перетворилися на згарища. Значних руйнувань зазнали міста Донбасу, де точилися запеклі бої. Ущент були зруйновані Чугуїв, Слов'янськ, Зміїв, мало що залишилося від Червоноармійська, Ізюма, Кременчука. Масштаби руйнувань у містах Західної України були порівняно невеликими.

Проблема житловлаштування. За час війни в містах України було зруйновано 28,2 млн. кв. м площ у будівлях

різного типу. Руїнація житлового фонду великих міст сягала 45%. Майже чверть будинків була настільки пошкоджена, що експлуатувати було неможливо. Окупанти під час відступу прагнули знищити центральні райони міст, де розташовувалися багатоповерхові та упорядковані будівлі. Неушкодженим здебільшого залишалися одно- й двоповерхові некапітальні будинки на околицях міст. Таким чином, у перші місяці після визволення проблема житловлаштування стала однією з найголовніших у великих містах України. Городяни, які за тих інших обставин залишилися без даху над головою, змушені були облаштовувати під житло підвали, сараї, комори, кухні. Навіть ванни кімнати, сходинокві майданчики вцілілих будинків слугували тимчасовим прихистком для безпритульних. Люди мусили жити в непристосованих приміщеннях. На одну квартиру в кращому випадку припадало 1,5 родини, у гіршому – на одній житловій площі проживали разом до певного часу зовсім чужі сім'ї. У 1944 р. майже 50 тис. киян жили в землянках. У цей незвичний для міських мешканців спосіб житловлаштування, як і проживання на чужій площі, залишався актуальним ще тривалі роки. Загалом по Україні в цей час у землянках проживало 163786 осіб, у чужих помешканнях було прописано 397767 осіб [4, с.631].

Соціальний склад населення. Суспільство, що стало на шлях поступового виходу з війни, значно відрізнялося від довоєнного соціальною структурою. Його обличчя після окупації вже визначали не лише традиційні категорії населення (робітники, службовці, пенсіонери, молодь тощо), а й мікросоціуми, народжені воєнним часом: інваліди війни, діти-сироти, вдови, а по війні – демобілізовані.

Характерною ознакою практично всіх міст України стала велика кількість інвалідів. На милицях, маленьких візках, відштовхуючись від землі дерев'яними «прасками», жебракували вони на вокзалах, базарах, вулицях, у «чайних» та вагонах поїздів. Лише в Україні таких людей (з ампутованими кінцівками) налічувалося 16,3% від загальної кількості інвалідів. Вони, будучи без рук, ніг, сліпі, боялися стати тягарем для своїх родин і часто-густо не поверталися зі шпиталів до рідної домівки. Скалічені війною, вони потягнулися до міст у сподіваннях знайти там порятунк.

Серед найтяжчих соціальних наслідків війни й окупації стала також поява великої кількості бездоглядних і безпритульних. Особливо багато таких знедолених війною дітей-сиріт було в Україні, де лише в першому кварталі 1944 р. їх налічувалося 67 тис., у тому числі 10200 безпритульних, а вже в грудні 1944 р., їхня кількість подвоїлась і становила відповідно 125 і 21 тис.

Цих найменш захищених громадян держави у важких умовах воєнного часу необхідно було якнайшвидше нагодувати, одягти та влаштувати, тому й одразу після визволення в містах проводились рейди, організовані силами НКВС та представниками громадськості, під час яких із вулиць, вокзалів, горіщ, підвальних приміщень вилучали дітей і відправляли їх до спеціально організованих приймальних пунктів, звідки згодом більшість безпритульних розподіляли по дитячих будинках різних типів. Приплив дітей до згаданих установ за останні роки війни був настільки великим, що держава не могла впоратися з проблемою забезпечення їх навіть мінімальним обсягом найнеобхідніших речей і продуктів харчування [4, с.634].

Проблеми одягу і взуття. Більшість чоловічого населення була одягнена у вкрай зношений одяг або військове обмундирування радянської та німецької армій. Повоєнна повсякденність запам'ятається сучасникам у сіро-зелених кольорах: на вулицях міст переважали гімнастюрки, шинелі та інший одяг, іноді замалий, іноді такий, що звисав аж до землі. Одяг жінок, як і чоловіків, був також невибагливим. Його асортимент коливався в діапазоні від старих пальто й шуб, зношених за час окупації, до плісових чи ватяних фуфайок, які стали найбільш популярними у той час. Жінки здебільшого були одягнені перешиті зі старих речей сукні та жакети. Серед тканин переважав ситець.

Серед взуття найбільш популярними були черевики і чоботи з військового обмундирування, а також гумове або валяне взуття. Останнє, підбите дерев'яною або гумовою підшоивою, носили взимку. Не гребували люди й взуттям з убитих німців. Чоботи носили і жінки, і чоловіки. Іноді діти вже у визволених містах не ходили до школи, оскільки не мали що взути. Вони були одягнені в одяг, із якого вирости, або, навпаки, у дорослі речі, завеликі для них. Окрім одягу та взуття до розряду гостродефіцитних товарів потрапив і папір, через брак якого вже у відновлених радянських установах міст писали на зворотньому боці німецьких листівок. Дефіцитними стали товари широкого вжитку – сірники, мило, тютюнові вироби, гас, без якого в помешканнях міських жителів не було світла. Постільна білизна, матраци стали предметами розкоші для городян.

Санітарно-епідеміологічна проблема. Унаслідок «господарювання» окупаційної адміністрації у багатьох населених пунктах були зруйновані каналізація, мережа водопостачання, знищені очисні споруди й насосні станції. У великих і малих містах УРСР зберіглося всього близько 6% каналізаційних систем, 7% водогонів, унаслідок чого у два-три рази знизилась фактична норма водоспоживання городян. Багато міських жителів змушені були з відрами ходити по воду до колонок або

до річок та озер. Через погіршення умов на транспортних вузлах, де у зв'язку з масовою реевакуацією спостерігалось велике скупчення людей, швидко поширювалися інфекційні хвороби. Цьому сприяло зниження імунітету людей. Ускладнювала санітарно-епідеміологічний стан у визволених містах і завошивленість великої кількості дорослого населення та дітей, спричинена повною відсутністю найпримітивніших засобів особистої гігієни, нелюдськими умовами життя [4, с.638].

Яке враження справило на вас соціально-економічне становище, в якому опинились мешканці УРСР після окупації та визволення?

III група – політологи

Із постанови Державного комітету оборони № 5859 від 11 травня 1944 р. «Про кримських татар». Цілком таємно.

У період Вітчизняної війни багато кримських татар зрадили Батьківщину, дезертували з частин Червоної армії, що обороняли Крим і переходили на бік противника. ... Кримські татари активно співпрацювали з німецькими окупаційними властями, брали участь в організованих німецькою розвідкою, так званих «татарських національних комітетах», ... направляли свою діяльність на переслідування ... нетатарського населення Криму і вели роботу до підготовки насильницького відокремлення Криму від Радянського Союзу за допомогою німецьких збройних сил.

Враховуючи викладене вище, Державний комітет оборони ухвалює: ... Усіх татар виселити з території Криму і поселити їх на постійне місце проживання як спецпоселенців у районах Узбецької РСР. ... Zobov'язati НКВС СРСР (т. Берія) виселення кримських татар завершити до 1 червня 1944 р. Встановити такий порядок і умови виселення: а) дозволити спецпереселенцям взяти свої особисті речі, одяг, побутовий реманент, посуд та продовольство... б) для організації прийняття від спецпереселенців залишеного ними ... зерна та сільськогосподарських продуктів відрядити ... в Крим необхідну кількість працівників; в) zobov'язati Народний секретаріат шляхів сполучень організувати перевезення спецпереселенців з Криму до Узбецької РСР спеціально сформованими ешелонами. Розрахунки перевезень здійснити за тарифами перевезень засуджених...

Голова Державного комітету оборони Й.В. Сталін [8, с.497].

Зі спогадів німецького фельдмаршала Е. Манштейна.

... Більшість татарського населення Криму ставилася до нас дружно. Нам вдалося сформувати з татар збройні роти самооборони, завданням яких полягало в охороні своїх селищ від нападу партизанів.

Із листа німецького військовослужбовця з радянсько-німецького фронту.

... Тут проти нас б'ється багато татар. Я не хотів би зустрітися з татарами навіть уві сні.

Із спогадів Г. Ібрагімової про виселення сім'ї.

«Нас виселили з Фрайдорфського району, із сел. Аджіатмак 18 травня.

1944 р. Виселення відбувалося дуже жорстоко. В три години ранку, коли діти ще спали, увійшли солдати, щоб ми протягом п'яти хвилин зібралися й вийшли з дому. Нам не дозволили брати з собою ні речей, ні продуктів. З нами так грубо поводитися, що ми думали, що нас на розстріл ведуть. Вигнавши з села, нас протримали голодними цілу добу. Голодували, але з дому нічого не дозволили брати. Стояв суцільний плач голодних дітей. Чоловік воював на фронті. Я була з трьома дітьми. Нарешті нас завантажили на автомашини й повезли в Євпаторію. А звідти завантажили в товарні вагони, битком набиті, як худобу. Везли нас 24 доби в Самаркандську область, на станцію Зерабулак, звідти вивезли в Хатирчинський район, в колгосп «Правда». Нас змушували ремонтувати приватні кибитки. Ми працювали, голодували. Багато від голоду з ніг падали. З нашого села вивезли 30 родин, з яких вижили неповних 5 родин. І в цих родинях залишилися 1-2 особи, решта загинула від голоду й хвороб. Моя племінниця Шейхісіямова Менубе з 8-10 дітьми була вислана з нами, а чоловік її був з перших днів війни в Радянській Армії й там загинув. А родина загиблого воїна загинула в засланні в Узбекистані голодною смертю, лише одна дівчинка на ім'я Пера залишилась живою, але від жаху й голоду, яких зазнала, стала калікою. Наші чоловіки були на фронті, й нікому було ховати померлих, і часто трупи лежали кілька діб разом із живими» [5, с.331].

Лілія Яртубашева про виселення.

По дорозі в Сімферополь проїжджали в темноті пусті села. В кожному з них сумно і страшно вили собаки, вили корови – просто страх брав. У Сімферополі нас битком набили в товарні потяги, можна було тільки сидіти. Проїжджали ми різні міста та села, часто у відкриті двері вагонів летіло каміння, доносилися крики: «Везуть зрадників Батьківщини!», – пригадувала виселенка [2, с.36].

Зі спогадів А. Весніна, колишнього військовослужбовця, виконавця операції виселення кримських татар.

О 1 годині 30 хвилин ранку підійшли до степового аулу Ойсул. Ми заходили в хати й оголошували «Іменем радянської влади! За зраду Батьківщини ви виселяєтесь в інші райони

Радянського Союзу». Операція була підготовлена блискуче: в аул прибуло стільки новеньких американських «фордів» і «студебеккерів», що вони вивезли все населення за одну ходку до найближчої залізничної станції. Одна стара, збожеволівши від горя і несподіванки, кинулася тікати в степ і була зрізана кулеметною чергою; безногого інваліда, що заявляв про свої права, поволокли до машини і, як куль борошна, кинули в кузов... Між групами було змагання: хто раніше завершить свою дільницю... [5, с.356].

Завдання: *Чим пояснює Державний комітет оборони необхідність виселення з Криму татарського населення? Про що свідчать наведені документи?*

Підсумовуючи вищевикладене можемо зробити такий висновок. Використання методу проектів у практиці сприяє розвитку інтелектуальних здібностей учнів, вчить дітей самостійно мислити, вирішувати проблемні питання. Без активності школярів у навчально-виховному процесі не може бути успішним засвоєння знань, не може повноцінно здійснюватися виховання. Проектне навчання – це навчання, де ціловою настановою є способи діяльності, а не накопичення фактичних знань. Метод проекту допомагає кардинально змінити відносини між вчителем і учнем у навчальному процесі таким чином, щоб учень вчився сам, а вчитель був консультантом, який мотивує, організовує, координує, консультує.

Примітки:

1. Баханов К. Життєтворчі проекти в навчанні історії України: посіб. для вчителів. Харків: Вид. група «Основа», 2008. 109 с.
2. Бугай М.Ф. Депортація кримських татар у 1944 р. // *Український історичний журнал*. 1992. № 1.
3. Вирвихвіст Т. Використання методу проектів на уроках історії // *Таврійський вісник освіти*. 2015. № 2. С. 172.
4. Вронська Т. Обличчя визволених міст України після окупації і життєві стратегії городян (1943-1945 рр.) // *Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI ст.*: історичні нариси в 2 кн. Київ: Наукова думка, 2011. 943 с.
5. Кримські татари. 1944–1994 рр.: статті, документи, свідчення очевидців. Київ: Рідний край, 1995. 363 с.
6. Левігас Ф. Методика викладання історії: практикум для вчителя. Харків: Вид. група «Основа», 2007. 112 с.
7. Пометун О. Історія України: підруч. для 11 кл. Київ: Освіта, 2012. 336 с.
8. Сталинские депортации: 1928–1953 / под общ. ред. акад. А.Н. Яковлева; сост. Н.А. Поболь, П.М. Полян. Москва: Международный Фонд «Демократия»; Материк, 2005. С. 497.
9. Чорна М. Метод проектів на уроках історії. Тернопіль-Харків: Основа, 2011. 160 с.
10. Шерстюк Л. Метод проектів у дії. Суми: РВВ СОШПО, 2011. 54 с.

В статтє раскрыта ефективность использования метода проектов на уроках истории, проанализирована сущность проектной технологии, ее истоки и методы деятельности.

Ключевые слова: метод проектов, проектная деятельность, урок истории, технология обучения.

Отримано: 04.12.2017

УДК 373.5.016:94:159.955

Леся Гринюк
(м. Кам'янець-Подільський)

ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОГО МИСЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

У статті з'ясовуються питання формування історичного мислення старшокласників на уроках історії в школі. Визначаються методи та прийоми навчальної діяльності, що спрямовані на активізацію мисленнєвої діяльності учнів старшої школи на заняттях.

Ключові слова: історичне мислення, критичне мислення, старша школа, освіта, методи та прийоми мисленнєвої діяльності.

Сьогодні, як ніколи, з'явилася можливість плюралізму думок. Не обминув він й історичну освіту та науку [1, с.45]. Відповідно до вимог навчальної програми та Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти однією з важливих цілей навчання історії в школі є розвиток історичного мислення. У вітчизняній методичній науці досліджували зазначену проблему Н. Дайрі, І. Лернер, П. Гора, Ф. Горелік, Г. Донської, Г. Кревер, М. Кругляк, В. Пунський, В. Беспечанський, В. Комаров, О. Пометун, К. Баханов, В. Сотніченко та інші. Розглядалися загальні підходи, методичні прийоми й технології розвитку мислення на уроках історії. Проте, проблема визначення змісту й структури поняття «історичне мислення», а також фундаментальних принципів його розвитку залишається недостатньо дослідженою [2, с.8].

Під критичним мисленням розуміють здатність використовувати певні прийоми обробки інформації, що дозволяють отримати бажаний результат. До основних рис критичного мислення слід віднести такі вміння: 1) робити логічні умовиводи; 2) приймати обґрунтовані рішення; 3) давати оцінку позитивних і негативних рис як отриманої інформації, так і самого розумового процесу; 4) бути спрямованим на результат. Воно характеризується контролюваністю, обґрунтованістю та цілеспрямованістю, тобто такий тип мислення використовують для розв'язання задач, формулювання висновків, ймовірності оцінки та прийняття рішень. Важко уявити сферу життя, яка не потребувала б від людини здатності ясно мислити [3, с.13].